

Sermayenin Gölgesinde “Sürdürülebilir” Olmak: Yeşil Boyamaya Karşı Eko-Pedagoji

Rozerin Yaşa¹

Son on yılda Türkiye'deki ve dünyadaki üniversitelerin stratejik planlarını, tanıtım filmlerini veya rektörlük söylemlerini açtığımızda, sürekli tekrarlanan bir kelimeyle karşılaşırız: Sürdürülebilirlik. Önce çevre hareketlerinin ve ekolojik krizin adını koyduğu bir kavramken, bugün neredeyse her kurumsal belgenin, her akreditasyon dosyasının ve her uluslararası sıralama başvurusunun vazgeçilmez bir bileşenine dönüşmüş durumda. Yazının çıkış noktası, tam da bu tekrarın kendisini sorgulamak. İklim krizi derinleşirken, kaynak tüketimi ve ekolojik yıkım hız kesmeden sürerken, üniversiteler nasıl oluyor da krizin en görünür çözücüsü konumuna bu kadar hızlı yerleşebiliyorlar?

Görev yapmakta olduğum üniversitenin stratejik plan izleme komisyonunun 2024 yılı raporunda, birkaç sayfa arayla iki cümle yer alıyor. Birincisi şöyle: “Çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal algıyı ve üniversitenin marka değerini artıran önemli bir faktör olup 'Yeşil Kampüs' projeleri yaygınlaştırılmalıdır.” İkincisi ise şöyle: “Çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik somut adımlar ve performans göstergeleri yetersiz olup Kampüste enerji tüketiminin azaltılması ve karbon ayak izinin ölçülmesi için düzenli veri toplanabilir” (Süleyman Demirel Üniversitesi, 2025).

Aynı belgede yan yana duran bu iki cümle, aslında bu yazının tartışmak istediği şeyin tamamını içeriyor. Çevresel sürdürülebilirliğin gerekçesi marka değeri olarak kurulurken, ölçüm henüz yapılmamış durumda. Bir kurumun 2025 yılına kadar kendi karbon ayak izini ölçmemiş olmasını tek başına bir başarısızlık olarak okumak haksızlık olur, çünkü Türkiye'deki pek çok üniversitenin durumu bundan

¹ rozerinyasaa@gmail.com

farklı değil ve raporun bunu açıkça kaydetmesi kendi başına dürüstlüktür. Dikkat çekmek istediğim şey, ölçümün yokluğu ile söylemin bolluğunun aynı yıllara denk gelmesi. Ölçülmeyen bir şey, hakkında en çok konuşulan şey haline gelmiş bulunuyor.

Bu yazıda öne sürdüğüm argüman şu: Türkiye'de üniversitelerin kurumsal metinlerinde üretilen sürdürülebilirlik söylemi, kaynak dağılımını ve karar alma süreçlerini dönüştüren bir program olmaktan çok, kurumsal görünürlüğü artıran bir performans olarak işliyor. Yazının devamında yer alan incelediğim belgelerde karşımıza çıkan bu durumu, yeşil boyama riskine işaret eden kurumsal bir örüntü olarak sunuyorum. Karşısına koyduğum kavram ise eko-pedagoji; Paulo Freire'nin eleştirel pedagojisinden doğan ve ekolojik krizi sınıfsal, sömürgeci iktidar ilişkilerinden ayırmayan bir eğitim ve praksis geleneği (Kahn, 2010; Misiaszek, 2020; Gadotti, 2008).

Yazı, derginin 79. sayısındaki “Özerk-Demokratik Üniversite” dosyasında açılan tartışmayla doğrudan bir süreklilik içinde. Fatma Buğday'ın (2026) üniversite ideasının krizini tarihselleştiren analizinin, Ebru Eren'in (2026) Bologna Süreci'ni bilimsel bilgi üretiminin metalaşması bağlamında ele alışının ve Birgül Ulutaş'ın (2026) “Üniversitenin İstinye Park'ı” imgesiyle betimlediği çok aktörlü piyasa rejiminin işaret ettiği yapısal dönüşüm, burada yeşil bir ambalajla yeniden karşımıza çıkıyor. Söz konusu dosyada ekolojik kriz ele alınmamıştı; bu yazı o boşluğa bir halka eklemeyi deniyor.

Yeşil boyama ve eğitimdeki karşılığı

Yeşil boyama, kurumsal davranış literatüründe hayli iyi tanımlanmış bir olguya karşılık geliyor. Delmas ve Burbano'ya (2011) göre yeşil boyama, kötü çevresel performans ile iyi çevresel iletişimin bir arada bulunmasıdır. Lyon ve Montgomery (2015) kavramın kapsamını genişleterek, düpedüz yalanın yanı sıra seçici açıklamanın, belirsiz ifadenin ve sembolik eylemin de aynı aile içinde sayılması gerektiğini savunurlar. İkinci vurgu üniversiteler bakımından belirleyicidir, çünkü bu kurumlarda karşılaştığımız şey nadiren düpedüz yalandır. Söylenenlerin çoğu doğrudur; sorun, söylenmeyenlerin ve yapılmayanların neler olduğudur. Naomi Klein'in (2014) hatırlattığı yapısal gerilim de buraya bağlanıyor. İklim krizinin çözümü sermaye birikiminin mantığıyla çeliştiği için, çelişkiyi çözenin maliyeti onu görünmez kılmanın maliyetinden çok daha yüksektir. Ucuz olan yol ise çelişkiyi bir iletişim meselesine indirgemekten geçer.

Eğitim kurumlarında bu indirgemenin üç düzeyde işlediğini söyleyebiliriz. Söylemsel düzeyde, stratejik planlarda ve misyon-vizyon metinlerinde “sürdürülebilirlik”, “yeşil kampüs” ve “iklim liderliği” gibi ifadeler somut bir kaynağa bağlanmaksızın kullanılıyor. Bürokratik düzeyde, sürdürülebilirlik ofisleri ve yeşil kampüs komisyonları kuruluyor, ancak bu birimler bütçe, yatırım, arazi kullanımı ve tedarik gibi asıl karar alanlarının dışında, sembolik bir

konumda tutuluyor. Ölçüm düzeyinde ise uluslararası sıralama sistemlerine başvurunun kendisi bir dönüşüm göstergesi olarak sunuluyor. Yazının ampirik bölümünde göstermeye çalışacağım şey, üçüncü düzeyin ilk ikisini nasıl yuttuğudur.

Bu üç düzeyin birlikte gözlenmesi, tek başına bir yeşil boyama tespitinde bulunmak için yeterli olmaz. Bir kurumun sürdürülebilirlik söyleminden yeşil boyama olarak söz edebilmek için dört bağın birlikte kopmuş olması gerekir; söylemin var olması, söylemin ölçülebilir bir kaynak tahsisine bağlanmaması, söylemi üreten birimin bağlayıcı karar süreçlerinde yetkisiz kalması ve söylemin fiili bir ekolojik sonuç üretmemesi. Bunlardan yalnızca birinin gözlenmesi tek başına yeşil boyamanın kanıtı sayılamaz; yalnızca bir işaret olarak yorumlanabilir. Aşağıdaki bölümde vakaları bu dört bağ üzerinden konumlandırıyorum. İncelediğim belgeler ilk üç bağa doğrudan bakmaya uygun, dördüncüsüne ise değil, çünkü fiili ekolojik sonucun ölçülmesi kurumların kendi tüketim ve emisyon verilerine erişmeyi gerektirir.

Eko-pedagoji: Freire'den bugüne

Eko-pedagoji, Freire'nin eleştirel pedagoji mirasından doğuyor. *Ezilenlerin Pedagojisi*'nde temellendirilen *conscientização* kavramı, bireylerin kendi tarihsel-toplumsal konumlarını ve bu konumu üreten iktidar ilişkilerini kavrayarak dünyayı dönüştürücü bir eylem öznesi haline gelmelerini anlatır (Freire, 1968/2023). Eko-pedagoji, aynı işlem mantığını devralırken kapsamını genişletir. Bilinçlenme, insanlar arası sınıfsal ilişkilerle sınırlı kalmayıp insan ile insan-olmayan doğa arasındaki ilişkiyi de aynı çözümlemeye tabi tutar. Freire'nin yakın çalışma arkadaşlarından Moacir Gadotti, eko-pedagojiyi “gezegensel bilinç” inşa eden bir pedagoji olarak tanımlarken sürdürülebilirliği bireysel davranış değişikliği düzleminden çıkarıp üretim ve tüketim ilişkilerinin sorgulanması düzlemine taşır (Gadotti, 2008).

Richard Kahn'ın (2010) *Critical Pedagogy, Ecoliteracy, and Planetary Crisis* adlı çalışması, hareketi sistematikleştiren temel kaynaklardan biri sayılıyor. Kahn'a göre ekolojik okuryazarlık doğa bilgisi edinmekten ibaret olmayıp, ekolojik krizi üreten kapitalist, sömürgeci ve türcü iktidar biçimlerini teşhis edebilme kapasitesidir. Böyle bakıldığında “sürdürülebilir kalkınma” kavramının kendisi de eleştiriye açılr çünkü kalkınmacı mantığın sürdürülmesi, doğanın sınırsız bir kaynak deposu sayılmaya devam etmesi anlamına gelebilir.

Greg William Misiaszek (2020) tartışmayı küresel adaletsizlik eksenine taşıyor. Ekolojik krizin etkileri coğrafi ve sınıfsal olarak adil dağılmadığı için, krizi en az üreten topluluklar en ağır bedeli öderken krizi üreten sanayileşmiş merkezler aynı zamanda “çözüm” söyleminin de üreticisi konumunda bulunuyor. Misiaszek'in gezegensel adalet kavramı, bir kurumun sürdürülebilirlik söylemini

değerlendirirken sorulması gereken soruyu netleştiriyor; söylem kimin yararına ve ne pahasına işliyor?

Alanın içindeki bir itiraza değinmek de yerinde olur. C. A. Bowers (2001), Freireci eleştirel pedagojinin ekolojik kriz karşısında yetersiz kalabilecek bir insan-merkezci miras taşıdığını öne sürüyor. Bowers'a göre “özgürleşme” ve “eleştirel bilinçlenme” kavramları çoğunlukla insanlar arası tahakküm ilişkilerine odaklandığından, ekolojik krizin kültürel köklerini, örneğin sınırsız ilerleme idealini yeterince sorunsallaştırmamaktadır. Söz konusu itiraz, eko-pedagojiyi eleştirel pedagojinin yeşile boyanmış bir versiyonu olmaktan çıkarıp eleştirel pedagojinin kendisini de dönüştürmesini talep eden bir müdahale haline getiriyor.

Türkçe literatürde eko-eleştirel pedagoji tartışması ise yeni yeni açılıyor. Demirdiş'in (2025) neoliberal-Antroposen çağda eko-eleştirel pedagojiyi ele alan yazısı, Freireci çerçeveyi “yeryüzü yurttaşlığı” ve “bankacı eğitim” kavramları üzerinden Türkçeye taşıyan sayılı denemelerden biri sayılabilir. Ne var ki bu tartışma okulları merkeze alırken, üniversitenin kendisi hem bir ekolojik aktör hem de bir söylem üreticisi olarak neredeyse hiç konu edilmiyor. Bu yazının ise durduğu yer burasıdır.

Sermaye ile doğa arasında üniversite

Sheila Slaughter ve Gary Rhoades'in (2004) *Academic Capitalism* çalışması, üniversitelerin son otuz yılda piyasa mantığına hangi yollardan eklemlendiğini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır; bu yollar yazarlara göre araştırma fonlarının rekabetçileşmesi, öğrencinin müşteri, bilginin ürün, üniversitenin marka olarak yeniden kodlanmasıdır. Henry Giroux'nun (2002) klasikleşmiş uyarısına göre neoliberal üniversite, demokratik bir kamusal alan olma iddiasını yitirerek kurumsal kültürün bir uzantısına dönüşme riski taşımaktadır. Giroux'nun derginin 79. sayısında yayımlanan “Faşist Salgın Döneminde Yüksek Öğretim” başlıklı yazısı (2026), söz konusu dönüşümün güncel otoriter eğilimlerle nasıl derinleştiğini gösteriyor.

Tartışmayı Türkiye bağlamında daha önce hem bu dergide hem de genişletilmiş haliyle *International Journal of Educational Policies*'de ele almıştım (Yaşa, 2021, 2023). Akademik kapitalizm, üniversiteyi toplumsal fayda ve bilimsel özerklik yerine piyasa hedeflerine yönelten bir yapıya dönüştürürken yükseköğretim giderek iş dünyasının bir şubesi olarak algılanmaya başlıyor. Sürdürülebilirlik söylemini bu zemine oturttuğumuzda tablo sadeleşiyor. Üniversite zaten şirket mantığıyla işliyorsa, sürdürülebilirliğin de bir marka ve rekabet aracına dönüşmesi şaşırtıcı olmaz.

Zehra Taşkın'ın (2026) akademik üretkenlik rejimini betimlerken kullandığı “üret, yüksel, tekrar et” formülü, sürdürülebilirlik göstergeleri için de geçerli

görünüyor. Üniversiteler bir sürdürülebilirlik ürünü üretmek, bunu raporlamak, sıralamalarda yükselmek ve döngüyü her yıl yeniden kurmak zorunda hissediyorlar. Benzerliğin işaret ettiği bir ironi var çünkü üretkenlik rejiminin kendisi de maddi olarak masraflı. Yayın baskısının beslediği konferans trafiği, uçuşlar, veri merkezleri ve son yıllarda hızla büyüyen hesaplama kapasitesi, üniversitenin karbon bilançosunda gerçek kalemler olarak yerlerini alıyorlar. Sürdürülebilirlik raporunu üreten döngü ile ekolojik maliyeti üreten döngü aynı döngüdür.

Türkiye'de üniversitelerdeki yeşil boyamanın somut örnekleri

Söylem eleştirisinin zayıflığı, kendisinin de söylem düzeyinde kalma eğilimidir. Bunu aşmak için basın açıklamalarının yanı sıra kurumların bağlayıcı belgelerini, yani stratejik planlarını inceledim. Stratejik planlar tanıtım metni sayılmaz; kamu idarelerinin mevzuat gereği hazırladığı, amaç, hedef, performans göstergesi ve maliyetlendirme içeren belgelerdir. Bir kurumun bir konuyu ciddiye alıp almadığı, o konunun planında gösterge ve bütçe karşılığı bulup bulmadığından anlaşılıyor.

İkisi devlet, dördü vakıf olmak üzere altı üniversitenin güncel stratejik planını dört ölçütte kodladım:

- Sürdürülebilirlik adlandırılmış bir stratejik amaç veya hedef mi?
- Karbon, enerji, su ya da atık için taban değeri ve hedefi olan bir performans göstergesi var mı?
- Çevresel bir amaca bağlanmış bütçe kalemi var mı?
- Sıralama sistemleri gösterge olarak kullanılmış mı?

Örnekleme amaçlı olarak oluşturdum. Devlet ve vakıf üniversiteleri arasında karşılaştırma yapabilmek için her iki türden kurum seçtim ve planını kamuya açık biçimde, tam metin olarak yayımlamış kurumları tercih ettim çünkü çözümlemenin okurun da denetleyebileceği belgelere dayanmasını istedim. Bu tercihin kendisi bir seçim yanlılığı barındırıyor: Planını yayımlamayan ya da yalnızca özetini paylaşan kurumlar örneklemin dışında kaldı. İncelediğim belgeler, kurumların kendi resmi internet sitelerinden erişilen şu stratejik planlardır: Ankara Üniversitesi 2024-2028, Kocaeli Üniversitesi 2024-2028, Üsküdar Üniversitesi 2024-2028, İstanbul Kültür Üniversitesi 2023-2027, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi 2024-2028 ve İstanbul Gedik Üniversitesi 2024-2028.

Kodlamayı belge içinde sözcük araması yaparak yürüttüm. Her planda “sürdürülebilir”, “çevre”, “enerji”, “karbon”, “atık”, “su”, “iklim” ve “yeşil”

sözcüklerini aradım; bulduğum her geçişi bağlamıyla birlikte okudum ve dört ölçüte göre sınıflandırdım. Ölçütlerin uygulanmasında şu ilkeleri esas aldım. Bir ifadeyi “stratejik amaç veya hedef” saymak için planın numaralandırılmış amaç-hedef şemasında bir başlık olarak yer almasını aradım; temel değerler listesindeki ya da vizyon cümlesindeki geçişleri bu kapsama almadım. Bir göstergesi “çevresel performans göstergesi” saymak için hem ölçtüğü büyüklüğün karbon, enerji, su ya da atık olmasını hem de taban değeri ile hedef değerinin birlikte verilmiş olmasını aradım. Bütçe ölçütünde, maliyetlendirme tablosunda çevresel bir amaca ayrılmış ayrı bir kalem olup olmadığına baktım.

Kodlamayı tek başıma yürüttüm; bağımsız bir ikinci kodlayıcı bulunmadığı için kodlayıcılar arası uyum hesaplanmamıştır. Çalışma bu yönüyle istatistiksel değil yorumlayıcı bir çözümlemedir ve aşağıdaki bulgular benim okumamın ürünüdür. Belgelerin hacmi birbirinden oldukça farklı olduğu için tarama derinliği de eşit olmamıştır. Bu nedenle “bulunmuyor” biçimindeki kayıtlarımı, belgenin tamamının satır satır tarandığı anlamında değil, aranan sözcüklerin ilgili bir bağlamda karşıma çıkmadığı anlamında okumak gerekir.

Yazının başında değindiğim Süleyman Demirel Üniversitesi belgesini bu korpuse dahil etmiyorum çünkü bu belge planın uygulanmasının izlenmesine ilişkin bir rapor, stratejik planın kendisi değil. Onu ayrı bir vaka olarak, hem giriş hem de sonuç bölümünde ele alıyorum.

İncelediğim planların hiçbirinde çevresel sürdürülebilirlik bağımsız bir stratejik amaç olarak yer almıyor. Kavram, temel değerler listesinde, vizyon cümlesinde ya da başka bir amacın altındaki bir alt hedefte beliriyor. Çevresel bir performans göstergesine yalnızca iki planda rastladım ve her iki durumda da göstergenin ölçtüğü şey bir sıralama çıktısıydı.

Kocaeli Üniversitesi'nin 2024-2028 planındaki tek çevresel gösterge “Üniversitenin Greenmetric Puanı” başlığını taşıyor. 2028 hedefi 7.000 olarak belirlenmişken taban değeri boş bırakılmış durumda. Kurum, nereden başladığını yazmadan nereye varacağını hedeflemiş. Aynı planda karbon, enerji, su veya atık ölçen başka bir gösterge bulunmuyor. Üsküdar Üniversitesi'nin planında ise Times Higher Education etiketleri bir başarı ölçütü olarak anılıyor; sağlık bilimlerindeki araştırma-geliştirme çalışmalarının “3-Good Health & Well Being” etiketiyle takdir edildiği belirtiliyor. Etiketinin kendisi, ekolojik bir sonucun değil, bir dış tescilin göstergesi olarak kayda geçiyor. Burada şu ayrımı gözettim; bir gösterge ya kurumun kendi ekolojik etkisini ölçer ya da kurumun dışarıdan tanımlanmış bir sıralama sistemindeki konumunu ölçer. Sıralama puanı ikinci türdendir. Böyle bir puanın kurumsal sürdürülebilirlik performansına ilişkin dolaylı bir ölçüm sunduğu savunulabilir çünkü sıralama metodolojileri çeşitli ekolojik verileri de girdi olarak kullanır. Ancak dolaylı ölçüm, kurumu kendi ekolojik etkisi konusunda hesap verebilir kılmıyor. Puanın nasıl oluştuğunu belirleyen ölçütler kurumun dışında tanımlanıyor ve puandaki bir yükselme,

kurumun kendi karbon, enerji, su ya da atık büyüklüklerinde herhangi bir iyileşme olmadan da gerçekleşebiliyor. Bu nedenle, sıralama puanlarını çevresel performans göstergesi saymadım.

Üsküdar planı, sayısal ekolojik hedef içeren tek örnek olduğu için ayrıca önemli. Üç göstergesi bulunuyor. Enerji verimliliği yatırımı 1.968.197 liradan 1.978.058 liraya, geri dönüşüme kazandırılan atık 17.261 kilogramdan 18.141 kilografa, yeşil alan oranı da %49,80'den %52,34'e çıkarılmak isteniyor. Birinci göstergedeki nominal artış %0,5'te kalıyor. Oysa TÜİK verilerine göre yıllık tüketici enflasyonu 2024'te %44,38, 2025'te %30,89 olarak gerçekleşti. Yalnızca 2025 yılının etkisi hesaba katıldığında bile 2028 hedefi, taban yılı fiyatlarıyla yaklaşık 1,5 milyon liraya, yani taban değerın dörtte bir altına iniyor. Planın kalan üç yılına ait enflasyon bu hesabın tümüyle dışında. Kısacası plan, enerji verimliliği yatırımını reel olarak azaltmayı öngörürken bunu bir artış hedefi biçiminde yazıya geçirmiş oluyor. Bu hesaptan çıkarılabilecek sonucun sınırını çizmek gerekiyor. Rakamların gösterdiği şey, plan belgesinin çevresel yatırımı enflasyona karşı korumamış olmasıdır. Buradan doğrudan üniversitenin çevresel performansının düşeceği sonucuna varılamaz, çünkü bir yatırımın ekolojik karşılığı yalnızca parasal büyüklüğüne bağlı değildir; yatırımın niteliği, kapsadığı fiziksel alan, enerji fiyatlarının seyri, beklenen tasarruf ve maliyet etkinliği de belirleyicidir. Söyleyebileceğim şey planlama düzeyiyle sınırlıdır; çevresel yatırım, planın kendi hedefinde reel olarak korunmamıştır. Fiili çevresel sonucun ne olacağı ayrı bir araştırma konusudur.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var. Üsküdar, incelediğim planlar arasında çevresel göstergeye yer veren iki kurumdan biri olduğu için bu bakımdan diğerlerinin önünde sayılır. Yeşil boyamayı hiçbir şey yapmamak olarak algılamak doğru olmaz. Asıl mesele, ölçülebilir bir hedef koymak ama hedefi hiçbir dönüşüm gerektirmeyecek kadar düşük tutmaktır.

İkinci örüntü, raporlama aygıtı ile planlama aygıtının birbirinden ayrı çalışması. İstanbul Kültür Üniversitesi bünyesindeki Sürdürülebilir Kalkınma Merkezi, 2023'ten bu yana yıllık sürdürülebilirlik raporu ile on yedi ayrı Sürdürülebilir Kalkınma Amacı raporu yayımlıyor. Buna karşılık üniversitenin 2023-2027 stratejik planındaki on dört performans göstergesinin hiçbirisi karbon, enerji, su veya atık ölçmüyor; planda çevresel bir stratejik amaç, çevresel bir bütçe kalemi ya da Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına yapılmış herhangi bir gönderme de yer almıyor. Konuya ilişkin tek ifade, temel değerler listesindeki “doğaya ve çevreye duyarlıdır” cümlesi.

Aradaki mesafe, tartışmanın asıl inceliğini gösteriyor. Karşımızda tembel bir kurum yok; aksine, hatırı sayılır bir emek harcanıyor. Ne var ki üretilen şey, kurumun kendi bütçesini ve yatırım kararlarını bağlamıyor. Sürdürülebilirlik merkezi, üniversitenin karar mekanizmasının içinde değil, yanında duruyor.

Yazının başında andığım izleme raporunun kaydettiği eksiklik de aynı yapısal konumun sonucu sayılabilir çünkü kimseyi bağlamayan bir ölçüm yapıyor.

Bulguların sınırlılıklarını açıkça belirtmek gerekirse, altı belgelik bir örneklem Türkiye geneli hakkında istatistiksel bir şey söylemez. Yöntem bölümünde belirttiğim gibi tarama derinliği belgeden belgeye değiştiği için “bulunmuyor” kayıtlarım belgenin tamamının tarandığı anlamına gelmiyor. Planların bir bölümüne erişemedim, bir bölümünü de kısmen inceleyebildim, dolayısıyla “bulunmuyor” biçimindeki kayıtlarım belgenin okuyamadığım kısımlarını kapsamıyor. Örneklem amaçlı seçildiği için de temsili değil. Buradaki tabloyu bir eğilim iddiası olarak değil, sınanmayı bekleyen bir örüntü olarak sunuyorum. Sınama için uygun ve kolay erişilebilir bir veri kaynağı Yükseköğretim Kalite Kurulu'na sunulan Kurum İç Değerlendirme Raporları olabilir. Bütün yükseköğretim kurumlarının her yıl standart bir formatta doldurduğu ve kamuya açık olan bu raporlarda, toplumsal katkı başlığı altındaki sürdürülebilirlik beyanlarının sistematik olarak kodlanması, buradaki örüntüyü doğrulayacak ya da çürütecektir.

Karşı argüman

Buraya kadar paylaştığım bilgi ve değerlendirmelere yöneltilebilecek makul bir itiraz var: “Kurumsal değişim çoğunlukla sembolik adımlarla başlar”. Bir sürdürülebilirlik ofisi bugün yetkisiz olabilir ama var olduğu için veri toplar, veri toplandığı için karşılaştırma mümkün hale gelir, karşılaştırma mümkün olduğunda da baskı kurulabilir. Sıralama baskısıyla kurulmuş birimlerin zamanla gerçek yetki kazandığı örnekler düşünülebilir.

İtirazı tümüyle karşılamak mümkün olmasa da (elimdeki veri kesitsel olduğundan sembolik bir birimin on yıl içinde ne olacağını göstermiyor), şunu söyleyebilirim ki sembolik adımın kendiliğinden yetkiye dönüşmesini sağlayacak bir mekanizma bulunmuyor. Bir ofisin bütçe ve tedarik kararlarına dahil olması, ancak birileri bunu talep ettiğinde gerçekleşiyor. Sürdürülebilirlik göstergelerinin sıralama puanına bağlandığı bir düzende ise talebi üretecek özneler devre dışı kalıyor çünkü sıralamada yükselmek için kimsenin talep etmesine gerek yok. Yeşil boyama eleştirisinin işlevi tam da burada beliriyor; sembolik olanı yetkiye çeviren şeyin kendiliğinden bir süreç olmadığını, bir mücadele olduğunu hatırlatmak.

Sıralama rejimi ve küresel eşitsizlik

Sürdürülebilirliği rekabetçi bir puanlama oyununa çeviren asıl mekanizma, uluslararası sıralama sistemleridir. Times Higher Education'ın Impact Rankings uygulaması 2026 sürümünde Sustainability Impact Ratings adını aldı, ancak asıl değişiklik isimde değil. Yayımlanan metodoloji belgesine göre katılım artık üyelik esasına bağlanmış durumda ve değerlendirilmek isteyen kurumlar önce Sustainability Impact Network'e üye oluyorlar (Times Higher Education, 2026).

Sürdürülebilirlik performansının uluslararası tescili, böylece bir ağı dahil olmayı önkoşul sayıyor. Sürdürülebilirlik pazarı ifadesi de bir benzetme olmaktan çıkıyor.

Türkiye'nin bu sisteme katılım yoğunluğu dikkat çekici. Anadolu Ajansı'nın aktardığına göre 2025 sıralamasında Hindistan 147 üniversiteyle en fazla temsil edilen ülke olurken, onu 126 üniversiteyle Pakistan ve 121 üniversiteyle Türkiye ile Filipinler izlemiş (AA, 2025). Bu yoğunluğun nedenine ilişkin doğrudan bir veriye ulaşamadım; Türkiye'deki üniversitelerin sıralamalara neden katıldığını kurum yöneticileriyle inceleyen bir araştırmaya rastlamadım. Bu nedenle aşağıdaki açıklamayı bir olasılık olarak öneriyorum. Küresel Güney'de konumlanan yükseköğretim sistemleri, Küresel Kuzey merkezli sıralama ve akreditasyon rejimlerine dahil olarak uluslararası meşruiyet kazanmaya daha fazla ihtiyaç duyuyor olabilirler. Bu varsayımın sınanması, katılım kararlarının hangi düzeyde ve hangi gerekçelerle alındığını inceleyen ayrı bir çalışmayı gerektirir. Ancak, katılımın ölçütleri Kuzey'de tanımlanmış göstergelerle şekilleniyor. Sürdürülebilirlik ölçütlerini kimin belirlediği sorusu burada somutlaşıyor. Ölçütleri tanımlayan taraf ticari bir sıralama kuruluşu, bu ölçütleri kurumsal hedefe çeviren taraf ise üniversite yönetimleridir. Arturo Escobar'ın (2018) pluriversal eleştirisinde işaret ettiği epistemik tekel burada yeniden üretiliyor, çünkü sürdürülebilirliğin ne olduğu, nasıl ölçüleceği ve hangi kategorinin başarı sayılacağı yerel bağlamlardan bağımsız tek bir küresel şablon üzerinden belirleniyor.

Vandana Shiva'nın (1993) monokültürler eleştirisi burada yol gösterici olabilir. Tarımsal monokültürün biyoçeşitliliği yok etmesi gibi, standartlaştırılmış sürdürülebilirlik göstergeleri de yerel ekolojik bilgi biçimlerini ve öncelikleri ölçülemez kılarak görünmez hale getirebiliyor. Küresel Güney üniversiteleri böylece çifte bir baskı altında çalışıyorlar; bir yanda kendi kaynak kısıtları, öte yanda dışarıdan gelen bir sürdürülebilirlik tanımı.

Eko-pedagoji ne öneriyor?

Eko-pedagojinin önerdiği ilk müdahale, ekolojik okuryazarlığı teknik bir çevre bilgisinin ötesine taşıyıp iktidar ilişkilerini teşhis eden bir *conscientização* biçimi olarak müfredatın merkezine yerleştirmektir (Freire, 1968/2023; Kahn, 2010). Bunun somut ve düşük maliyetli bir uygulaması var; öğrencilerle birlikte kendi üniversitelerinin stratejik planını, sürdürülebilirlik raporunu ve izleme raporunu okumak. Kamuya açık olan bu belgeler ders saatinde incelenebilir ve şu sorular sorulabilir: Hangi göstergeler seçilmiş, hangileri dışarıda bırakılmış? Hedeflerin taban değeri var mı? Hangi hedefin bütçe karşılığı var? Enflasyon düştüğünde konulan sayı ne anlama geliyor? Yukarıdaki bölümde uyguladığım çözümleme, aslında bir ders planından ibaret.

Belge okuma bu praksisin yalnızca ilk adımı. İkinci adım, mevcut göstergeleri eleştirmekle kalmayıp alternatiflerini üretmek olabilir. Öğrenciler kendi kampüsleri için hangi büyüklüklerin ölçülmesi gerektiğini tartışabilir, taban değeri ve hedefi olan gösterge önerileri yazabilir ve bunları kurumun mevcut göstergeleriyle karşılaştırabilirler. Üçüncü adım bütçe ve karar süreçlerine yönelmek; sürdürülebilirlik biriminin bütçesi ne kadar, bu birim hangi kurullarda temsil ediliyor, tedarik ve yatırım kararlarında görüşü alınıyor mu? Bu sorular kamuya açık belgelerden yanıtlanamıyorsa, yanıtlanamıyor olmasının kendisi bir bulgudur. Dördüncü adım ise kampüsün haritasını çıkarmak. Enerji ve su tüketiminin, atık akışının, yeşil alanların ve yapılaşmanın haritası bir yana, bu işlerin kim tarafından ve hangi sözleşmeyle yapıldığının haritası öbür yana konduğunda, ekolojik düzen ile emek düzeninin aynı mekanda nasıl kesiştiği görünür hale gelir. Böyle bir çalışma öğrenciyi, sürdürülebilirlik söyleminin tüketicisi olmaktan çıkarıp kendi kurumu hakkında bilgi üreten bir özneye dönüştürür.

Eko-pedagoji literatürü, Kuzey merkezli bilimsel bilginin tekeline kırmak için yerli bilgi sistemlerine ve toprakla kurulan ilişkisel pedagojilere de yer açıyor. Robin Wall Kimmerer'in (2013) karşılıklılık ilkesi, yani doğadan almanın yanı sıra ona geri vermenin de bir bilgi ve etik biçimi olduğu fikri, kurumsal sürdürülebilirlik söyleminin tek yönlü mantığına köklü bir alternatif sunuyor. Ancak Kuzey merkezli şablonları eleştiren bir yazının kendi alternatifini yine Kuzey Amerika'dan devşirmesi tutarsızlık olurdu. Anadolu'da bu ilkenin karşılığı olan malzeme fazlasıyla mevcut; imece, mera ve su müşterekleri, yaylacılık pratikleri, Köy Enstitüleri'nin toprakla kurduğu pedagojik ilişki. Daha güncel bir kaynak da var. Kaz Dağları, Cerattepe, Hasankeyf ve Akbelen'de yaşananlar, ekolojik krizin sınıfsal ve mekansal boyutunun Türkiye'de nasıl deneyimlendiğini gösteren canlı vakalar. Bu alanlarda üretilen bilgi henüz üniversitenin müfredatına girmiş değil. Eko-pedagojinin Türkiye'deki asıl okulu, bugün üniversite değil oralar.

Eleştirel pedagoji dergisinde yazan biri olarak kendi tartışmamdaki bir boşluğu da işaret etmem gerekiyor. Yeşil kampüsü kim temizliyor, hangi sözleşmeyle, hangi ücretle? Ekolojik dönüşüm ile emek rejimi kampüste fiilen kesişiyor çünkü atık ayrıştırmasını yapan, enerji tasarrufu talimatını uygulayan ve yeşil alanı sulayan insanlar var ve bu insanların iş güvencesi genellikle akademik personelininkinden düşük. Türkiye'de üniversite kampüslerindeki taşeron ve sürekli işçi istihdamını ekolojik dönüşümle birlikte ele alan bir çalışmaya rastlamadım. Boşluğun kendisi bir bulgu sayılmalı ve eleştirel pedagojinin dolduracağı bir boşluk olarak durmalı.

Eko-pedagojinin kurumsal ufku ise üniversitenin bir müşteri olarak yeniden düşünülmesi. Krystian Szadkowski'nin bu derginin 79. sayısında yayımlanan "Üniversite ve Müşterekler: Çelişkiler ve Devrimci Potansiyel" başlıklı yazısı (Soycan çev., 2026), Polonya'daki öğrenci işgallerinden hareketle üniversitenin piyasa ile müşterekleşme arasındaki gerilimli konumunu tartışırken, buradaki

ekolojik boyutun eklenebileceği bir zemin sunuyor. Üniversite, bilgi üretiminin yanı sıra enerjinin, suyun, arazinin ve atığın kimin kararıyla, kimin yararına yönetildiği bir müşterek alan olarak düşünülebilir. Karar süreçlerine öğrenci, akademik ve idari personel topluluklarının somut katılımı da sürdürülebilirliği bir iletişim meselesi olmaktan çıkarıp kurumsal demokrasinin bir boyutuna dönüştürebilir.

Sonuç yerine: Yeşilin rengini kim belirliyor?

Bu yazıda, kısaca incelediğim altı stratejik planda sürdürülebilirlik söyleminin bağlayıcı bir kurumsal karşılığını bulamadığımı, çevresel gösterge içeren iki planda bu göstergenin yerini sıralama puanının aldığını ve sayısal ekolojik hedef konulan tek örnekte hedefin enflasyonun altında kaldığını gösterdim. Raporlama aygıtı ile bütçeleme aygıtının ayrı çalışması, bunun tesadüfi olmadığını düşündürüyor. Tekrar belirtiyim, örneklemim küçük olduğu için iddiam bir bulgudan çok sınanmayı bekleyen bir örüntü.

Eko-pedagoji buna karşı, sürdürülebilirliği bir gösterge meselesi olmaktan çıkarıp kaynak dağılımını ve karar süreçlerini sorgulayan bir praksis öneriyor. Sorduğu soru şu; yeşilin tonunu kim belirliyor? Cevabı üniversitenin duvarlarındaki afişlerde veya web sitelerindeki tanıtımlarda aramanın bir anlamı yok. Cevabı, kimin karar aldığı, kimin kaynağa eriştiği ve kimin bedel ödediği sorularının somut yanıtlarında bulmak mümkün.

Yazının başındaki izleme raporuna dönmek gerekirse, aynı belgede yan yana duran iki cümleden birincisi çevresel sürdürülebilirliği marka değerine bağlıyor, ikincisi ise ölçümün henüz yapılmadığını kaydediyor. İkinci cümle aslında iyi bir başlangıç noktası çünkü ölçülmeyen şey tartışılmaz. Ne var ki ölçülen her şeyin tartışılacağı da garanti değil. Ölçümün kime rapor edildiği, kimi bağladığı ve kime itiraz hakkı tanıdığı ayrı sorular olarak duruyor. Eko-pedagojinin işi, bu soruları soracak özneyi yetiştirmek.

Kaynakça

- Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi. (2024). *Stratejik plan 2024-2028*.
- Ankara Üniversitesi. (2024). *Ankara Üniversitesi 2024-2028 stratejik planı*
- Anadolu Ajansı [AA]. (2025, 18 Haziran). *THE 2025 Etki Sıralaması'nda Türkiye'den 4 üniversite ilk 100'e girdi*.
<https://www.aa.com.tr/tr/egitim/the-2025-etki-siralamasinda-turkiyeden-4-universite-ilk-100e-girdi/3602470>
- Bowers, C. A. (2001). *Educating for eco-justice and community*. University of Georgia Press
- Buğday, F. (2026). Üniversite ideasının krizi ve özerkliğin aşınması: Tarihsel kökenlerden neoliberal dönüşüme kavramsal bir analiz. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 79, 174-181.
- Delmas, M. A., & Burbano, V. C. (2011). The drivers of greenwashing. *California Management Review*, 54(1), 64-87.
- Demirdiş, M. (2025, 6 Şubat). *Neoliberal-Antroposen çağda eleştirel pedagoji çalışmalarının bir parçası olarak eko-eleştirel pedagoji çalışmaları*. Polen Ekoloji. <https://www.polenekoloji.org/neoliberal-antroposen-cagda-eko-elestirel-pedagoji/>
- Eren, E. (2026). Üniversitelerin neoliberal dönüşümü: Bologna Süreci ve bilimsel bilgi üretimine ilişkin eleştirel bir değerlendirme. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 79, 182-196.
- Escobar, A. (2018). *Designs for the pluriverse: Radical interdependence, autonomy, and the making of worlds*. Duke University Press.
- Freire, P. (2023). *Ezilenlerin pedagojisi: 50. yıl özel baskısı* (D. Hattatoğlu & E. Özbek, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Özgün eser 1968'de yayımlandı)
- Gadotti, M. (2008). What we need to learn to save the planet. *Journal of Education for Sustainable Development*, 2(1), 21-30.
- Giroux, H. A. (2002). Neoliberalism, corporate culture, and the promise of higher education: The university as a democratic public sphere. *Harvard Educational Review*, 72(4), 425-464.
- Giroux, H. (2026). Faşist salgın döneminde yüksek öğretim (A. Ersöz, Çev.). *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 79, 501-516.
- İstanbul Gedik Üniversitesi. (2024). *Stratejik plan 2024-2028*.
- İstanbul Kültür Üniversitesi. (2023). *Stratejik plan 2023-2027*.
- Kahn, R. (2010). *Critical pedagogy, ecoliteracy, and planetary crisis: The ecopedagogy movement*. Peter Lang

- Kimmerer, R. W. (2013). *Braiding sweetgrass: Indigenous wisdom, scientific knowledge, and the teachings of plants*. Milkweed Editions.
- Klein, N. (2014). *This changes everything: Capitalism vs. the climate*. Simon & Schuster.
- Kocaeli Üniversitesi. (2024). *Kocaeli Üniversitesi 2024-2028 stratejik planı*.
- Lyon, T. P., & Montgomery, A. W. (2015). The means and end of greenwash. *Organization & Environment*, 28(2), 223-249
- Misiaszek, G. W. (2020). *Ecopedagogy: Critical environmental teaching for planetary justice and global sustainable development*. Bloomsbury Academic.
- Shiva, V. (1993). *Monocultures of the mind: Perspectives on biodiversity and biotechnology*. Zed Books.
- Slaughter, S., & Rhoades, G. (2004). *Academic capitalism and the new economy: Markets, state, and higher education*. Johns Hopkins University Press.
- Süleyman Demirel Üniversitesi. (2025). *Stratejik plan izleme ve yönlendirme komisyonu izleme ve yönlendirme raporu* (01 Ocak 2024 - 31 Aralık 2024 dönemi).
- Szadkowski, K. (2026). Üniversite ve müşterekler: Çelişkiler ve devrimci potansiyel (N. Soycan, Çev.). *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 79, 238-257.
- Taşkın, Z. (2026). Durmak yasak!: Akademide üret, yüksel, tekrar et. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 79, 205-212.
- Times Higher Education. (2026). *Sustainability Impact Ratings 2026: Methodology*. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/impact-rankings/methodology>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2025). *Tüketici fiyat endeksi, Aralık 2024*.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2026). *Tüketici fiyat endeksi, Aralık 2025*.
- Ulutaş, B. (2026). Üniversitenin İstinye Park'ı: Bilginin rantı ve çok aktörlü piyasa rejimi. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 79, 197-204.
- Üsküdar Üniversitesi. (2024). *Üsküdar Üniversitesi stratejik plan 2024-2028*.
- Yaşa, R. (2021). Akademik kapitalizm: Üniversite mi şirket mi? *Eleştirel Pedagoji*, 69-70, 73-83.
- Yaşa, R. (2023). Academic capitalism: A university or a company? *International Journal of Educational Policies*, 15(1-2), 73-86.